

In memoriam Béla Sisa

În memoria lui Béla Sisa

In memoriam Sisa Béla

■ Many have written about and commemorated Béla SISA, the architect awarded with the *Ybl Miklós* and *Kós Károly* prizes, the expert distinguished with the *Hungarian Historic Building Conservation award*. He was a renowned devotee of vernacular architecture in the Carpathian Basin, the founder and leader of the Vernacular Architecture Department of the former National Office for the Protection of Historic Monuments in Hungary, the architect of a series of conservation works, and the author of many articles, studies, and books.

This somewhat personal testimonial intends to reveal rather the generous personality of the man and expert who, especially in the first part of the 1990s, undertook a decisive role in mentoring a group of enthusiastic Transylvanian Hungarian young people on the path full of challenges of historic building, and later heritage conservation. Many among the outstanding personalities in today's built heritage conservation in Transylvania owe much to the fact that in 1992 Béla SISA recognised their potential and contributed not only to their training, but also to finding their professional engagement. In 1993-1994, Bálint SZABÓ, PhD, offered employment to these youngsters in the team led by him (*Utilitas*), and at the beginning it was Béla SISA who provided them with an important assignment. The project consisted in data collection on the vernacular architecture of Transylva-

■ Mulți l-au evocat și au scris despre Béla SISA, arhitect laureat al premiilor *Ybl* și *Kós Károly*, specialist apreciat cu *Premiul pentru Protecția Monumentelor Istorice* (din Ungaria), iubitor al arhitecturii vernaculare din Bazinul Carpatic, fondatorul și conducătorul Departamentului de Arhitectură Vernaculară al fostului Oficiu Național pentru Protecția Monumentelor Istorice (Budapesta), proiectant al mai multor restaurări, autor a numeroase articole, studii și cărți.

În acest necrolog doresc să vorbesc pe un ton mai personal despre acel om, acel specialist, care în anii 1990, mai ales în prima parte a acestora, și-a asumat rolul determinant în a îndruma un grup de tineri maghiari entuziaști din Transilvania în direcția corectă, pe calea provocatoare a protecției monumentelor istorice și mai târziu a patrimoniului. Multe dintre personalitățile definitorii ale protecției patrimoniului arhitectural transilvănean de astăzi datorează mult faptului că în 1992 Béla SISA a recunoscut potențialul lor și a contribuit nu numai la formarea profesională, dar și la orientarea lor în cadrul profesiei. În 1993-1994 acești tineri au primit locuri de muncă în echipa lui dr. Bálint SZABÓ (*Utilitas*), unde la început comanda obținută de la Béla SISA, care presupunea activitate de colectarea datelor din domeniul arhitecturii vernaculare transilvănene, a însemnat un ajutor

■ SISA Béláról, az *Ybl-* és *Kós Károly-díjas* építésről, a *Magyar Műemlékvédelemért díjjal* kitüntetett szakemberről, a Kárpát-medence népi építészetének szerelmeséről, az egykori OMvH (Országos Műemlékvédelmi Hivatal) Népi Építészeti Osztályának megalapítójáról és vezetőjéről, számos helyreállítás tervezőjéről, számos cikk, tanulmány és könyv szerzőjéről már többen írtak és többen megemlékeztek.

Ebben a személyesebb hangvételű nekrológban inkább arról az emberről, szakemberről kívánok szólni, aki az 1990-es években, főként annak első felében, meghatározó szerepet vállalt abban, hogy erdélyi, lelkes magyar fiatalok egy csoportját megfelelő irányba terelje a műemlék- és később örökségvédelem kihívásokkal teli útján. A mai erdélyi építettörökségvédelem több meghatározó személyisége sokat köszönhetett annak, hogy 1992-ben SISA Béla észrevette a bennük rejlő potenciált, és hozzájárult nemcsak képzésükhöz, hanem a szakmában történő elhelyezkedésükhöz is. Azon fiatalok számára munkahelyet dr. SZABÓ Bálint ajánlott fel 1993-1994-ben az általa vezetett csapatban (*Utilitas*), és kezdetekben jelentős segítség volt a SISA Béla által kijárt megrendelés, mely Erdély népi építészetének területén végzett adatgyűjtő feladatot feltételezett, munkát és megélhetést biztosítva a pályakezdőknek.

nia and provided work and means of living for the young experts.

I was one of these partly still undergraduate, partly newly graduated youngsters, who first met Béla SISA in 1992, at a historic building conservation training organised in Tuşnad Băi (the event turned into a prominent international conference series organised from 1993 up to the present). His enthusiasm for vernacular architecture, for churches of small villages and their wooden towers were inspiring. It impressed us that despite our young age, he counted on our work, involved us in his projects, and encouraged us to pursue our quests and research. In that same year and in the following ones, thanks to his organisational work, we had the chance to participate in different internships in Hungary: in Szanticska, Gönc, Szeged (these trainings were led mainly by László SZABÓ, the teacher of the former Ybl Miklós Technical College, but architects László SZÉPHEGYI and Zsolt ZSANDA were also involved). Many colleagues owed to him the possibility to attend the conferences in Békés, where they could enlarge their professional network to the benefit of their career, but also of the Transylvanian heritage conservation. These trainings, camps, and conferences laid the basis of our competence in recognising and assessing the values in historic buildings, enlarged our field knowledge, and allowed us to experience the pulse of historic building conservation in Hungary, which, compared to our country, was smooth.

As a former member of the organising committee of the conference series on *Theoretical and Practical Issues of Monument Preservation* in Tuşnad Băi¹ (1995-2003) and a former editor of the conference proceedings (1999-2003), I often consulted and met with Béla SISA, who always welcomed us in his office, whenever we had business in Budapest, where every colleague of the

substanţial, asigurând astfel preocupare și implicit mijloace de trai pentru tinerii absolvenți.

Eu înșămi am făcut parte din acei tineri, parțial încă studenți și parțial proaspăt absolvenți, care l-am întâlnit pentru prima dată pe Béla SISA la cursul privind protecția monumentelor istorice, de scurtă durată, organizat la Băile Tuşnad în 1992 (care din 1993 a avansat la prestigioasa serie de conferințe internaționale care dăinuie până astăzi). Ne-a inspirat entuziasmul său pentru arhitectura vernaculară, pentru bisericile satelor mici, pentru turlele din lemn. A fost impunător, cum el, chiar tineri fiind, conta pe noi, ne implica în proiectele sale și ne încuraja în continuarea cercetării și căutării. Datorită perseverenței organizatorice a lui Béla SISA, deja în acel an, apoi și în anii următori, am putut participa la diferite stagii de practică de specialitate în Ungaria, la Szanticska, Gönc, Szeged (care au fost conduse în primul rând de László SZABÓ, profesor al Universității Tehnice Ybl Miklós, cu implicarea arhitecților László SZÉPHEGYI și Zsolt ZSANDA). Datorită lui, mulți dintre colegi au reușit să ajungă la reuniunile din Békés, unde au putut să-și îmbogățească relațiile profesionale, nu numai în beneficiul lor, ci și în cel al protejării valorilor transilvănene. Aceste ocazii de formare profesională, tabere, conferințe au pus bazele abilității noastre de a recunoaște și de a aprecia valorile monumentelor istorice, ne-am extins cunoștințele din domeniu, am putut experimenta ritmul viu al protecției monumentelor istorice, care funcționa ca uns în comparație cu condițiile din propria patrie în acel moment.

În repetate rânduri m-am întâlnit și m-am consultat cu Béla SISA în calitate mea de membră a comitetului de organizare a seriei de conferințe *Teoria și Practica Reabilitării Monumentelor Istorice* din Tuşnad Băi¹ (1995-2003), respectiv ca redactor al publicației conferinței (1999-2003),

Magam is ezek közé az akkor még részben egyetemista, részben frissen végzett fiatalok közé tartoztam, akik a Tusnádfürdőn 1992-ben szervezett műemlékvédelmi gyorstalpalón (mely 1993-tól máig fennálló, rangos nemzetközi konferenciasorozattá emelkedett) találkoztunk először SISA Bélával. Lelkesedése a népi építészet, a kis falvak templomai, fából készült tornyai iránt inspiráló volt. Imponált, ahogyan fiatalokként is számított munkánkra, bevont projektjeibe, és buzdított a további keresésre, kutatásra. Már abban az évben, majd azt követően is, SISA Béla szervezési munkájának köszönhetően Magyarországon: Szanticskán, Göncön, Szegeden különböző szakmai gyakorlatokon vehettünk részt (ezeket elsősorban SZABÓ László, az akkori Ybl Miklós Műszaki Főiskola tanára vezette, de SZÉPHEGYI László, ZSANDA Zsolt építészek is szerepet vállaltak). Sok kolléga általa juthatott el a békési tanácskozásokra, ahol tovább gazdagíthatta szakmai kapcsolati hálóit, nemcsak maga, hanem az erdélyi értékvédelem javára is. Ezek a szakmai képzések, táborok, konferenciák megalapozták műemléki értékelismerő és -felmérő képességünket, bővítették terepismeretünket, megtapasztalhattuk az akkor saját szülőföldünk viszonyaihoz képest olajozottan működő műemlékvédelem szívverését.

A tusnádi, *A műemlékvédelem elméleti és gyakorlati kérdései* című konferenciasorozat¹ szervezőbizottságának egykori tagjaként (1995–2003), illetve a konferencia kötetének múltbeli szerkesztőjeként (1999–2003) sokszor tanácskoztam, találkoztam SISA Bélával, aki budapesti ügyes-bajos ügyintézéseink alatt mindig szívesen látott irodájában, ahol a Népi Építészeti Osztály valamennyi munkatársa barátian és szakmai segítőkészséggel, nyitottan fogadta az erdélyi kollégákat.

¹ Today the International Conference Series on Theoretical and Practical Issues of Built Heritage Conservation – TUSNAD [ed. note].

¹ Azi Conferința Internațională Științifică de Teoria și Practica Reabilitării Patrimoniului Construit – TUSNAD [notă ed.].

¹ Ma Az épített örökség felújításának elméleti és gyakorlati kérdései nemzetközi konferenciasorozat – TUSNAD [szerk. megj.].

Vernacular Architecture Department showed friendship, openness, and professional helpfulness towards their Transylvanian colleagues.

His books are available almost everywhere, in turn I would mention his writings published in the volumes of the TUSNAD conference series: "The Restoration of the Synagogue from the Hódmezővásárhely" (*TUSNAD 1992-1994*, editor-in-chief Sándor BENCZÉDI), "Survival Perspectives of the Traditional Dwelling-Museums" and "Restoration of Vernacular Monuments" (*TUSNAD 1999 – Vernacular Architectural Heritage*, pre-conference proceedings), "Conserving Built Heritage Values" (*TUSNAD 2000 – Built Heritage and Society*, pre-conference proceedings), respectively "Campaniles; Bell-Towers-Turrets" (*TUSNAD 2001 – Integrated Built Heritage Conservation*, pre-conference proceedings).

After 2003 our meetings rarefied, but the TUSNAD events organised by my former colleagues (led by Imola KIRIZSÁN, PhD), which turned to a roving conference, remained excellent opportunities to meet each other. The volume of the 2009 conference proceedings entitled *The Vernacular and the Multicultural Dialogue* (editors: Imola KIRIZSÁN, Bálint SZABÓ, Enikő TAKÁCS) includes his account co-written with Călin HOINĂRESCU, a prominent figure of the documenting and protection of vernacular architecture in Romania, outlining their "Conclusions Regarding the Module Entitled Protection of Vernacular Architecture". The shared leading of the module was a testimony to the friendship established between the two experts as well.

It is with high esteem and gratitude that we say our farewell, Béla SISA!

Dorottya MAKAY

primindu-mă cu drag în biroul său, respectiv pe colegii transilvăneni pe întreg personalul Departamentului de Arhitectură Vernaculară i-a întâmpinat cu prietenie și cu disponibilitate pentru sprijin profesional.

Deși cărțile lui sunt accesibile oriunde, aș dori să menționez aici scrierile sale apărute în volumele seriei de conferințe de la Tușnad: „Restaurarea sinagogii din Hódmezővásárhely” (*TUSNAD 1992-1994*, redactor șef Sándor BENCZÉDI), „Șansele de supraviețuire ale caselor etnografice”, respectiv „Restaurarea monumentelor de arhitectură vernaculară” (*TUSNAD 1999 – Patrimoniul arhitectural vernacular*, volumul inițial), „Perpetuarea valorii patrimoniului construit” (*TUSNAD 2000 – Patrimoniul construit și societatea*, volumul inițial), respectiv „Campanile, clopotnițe, turnuri-clopotniță” (*TUSNAD 2001 – Protecția integrată a patrimoniul construit*, volumul inițial).

După 2003 întâlnirile noastre s-au rarit, însă și în continuare mi-au oferit ocazii pentru acestea evenimentele TUSNAD, care de acum a devenit conferință itinerantă, în organizarea foștilor mei colegi (sub îndrumarea dr. Imola KIRIZSÁN). Volumul conferinței *Arhitectura vernaculară în regiuni multiculturală* din 2009 (editori Imola KIRIZSÁN, Bálint SZABÓ, Enikő TAKÁCS) cuprinde „Concluzii legate de modulul Protecția arhitecturii vernaculare” formulate de Béla SISA împreună cu domnul Călin HOINĂRESCU, personalitate proeminentă în documentarea și protecția arhitecturii vernaculare românești. Conducerea comună a lucrărilor acestui modul a comemorat, de asemenea, prietenia formată între cei doi specialiști.

Béla SISA, ne luăm rămas bun cu reculegere și recunoștință!

Dorottya MAKAY

Könyveinek sora szintén bárhol elérhető, itt megemlékeznek azonban a tusnádi konferenciasorozat köteteiben megjelent írásairól: *A hódmezővásárhelyi zsinagóga helyreállítása (TUSNAD 1992–1994, főszerkesztő BENCZÉDI Sándor)*, *A tájházak fennmaradásának távlati lehetőségei*, valamint *Népi műemlék-helyreállítások (TUSNAD 1999 – Népi építészeti örökség, előkötet)*, *Az épített örökség értékeinek megőrzése (TUSNAD 2000 – Épített örökség és társadalom, előkötet)*, illetve *Kampanilék; haranglábak-harangtornyok (TUSNAD 2001 – Az épített örökség integrált védelme, előkötet)*.

2003 után találkozásaink ritkábbak lettek, erre azonban továbbra is kiváló alkalmat nyújtottak az egykori kollégáim által (dr. KIRIZSÁN Imola vezetésével) szervezett, vándorkonferenciává alakult TUSNAD-rendezvények. A 2009-es *Többnemzetiségű régiók népi építészete* című konferencia kötete (szerkesztők KIRIZSÁN Imola, SZABÓ Bálint, TAKÁCS Enikő) a romániai népi építészet dokumentálásának és védelmének kiemelkedő alakjával, Călin HOINĂRESCU úrral közösen írt beszámolóját foglalja magában: *A népi építészet védelme modul következtetéseit* fogalmazva meg. A modul munkálatainak közös vezetése emléket állított a két szakember között kialakult barátságuk is.

Főhajtással és köszönettel búcsúzunk, SISA Béla!

MAKAY Dorottya